

Ordens vanmakt

av Bengt-Åke Wennberg

Som gammelmorfar tycker jag förstås att mitt nyaste barnbarnsbarn (14 månader) är det goaste, behagligaste och mest spännande barn i världen. Härlig att vara tillsammans med. Men hennes ansikte kan skrynkla ihop sig och få en högröd, ja närmast blåaktig ton, och hjärtskärande skrik kan komma ur munnen.

Detta är emellertid sällan en reaktion på smärta. Det är ett sätt för henne att kommunicera. Hon saknar ord men hon saknar inte vilja. Hon vill oändligt mycket mer än hon kan uttrycka. Om det man inte

kan tala, måste man hålla tyst, sade Wittgenstein. För mitt barnbarnsbarns del är det inte fråga om att vara tyst. Det är skrik som gäller. Den för omvärlden praktiska frågan är då hur hon skulle kunna fås att bli tyst. Är det genom "uppfostran" eller "samtal". Skall hennes vilja betvingas eller skall man kommunicera med henne.

Som gammelmorfar observerar jag att lugnet snabbt återkommer, och hon blir världens goaste unge igen, bara omvärlden förstår vad hon vill. På vägen till denna förståelse prövar föräldrar och familj olika alternativ. Genom trevande försök till samspel växer ett språk fram. Därefter finner man en lösning. Det är en process som aldrig avslutas. Det finns alltid nya upplevelser att göra och nya situationer som måste hanteras. Skälet till detta är att barnbarnsbarnet vill påverka världen omkring sig. Världen kring henne står aldrig stilla. Språket och språkbruket fångar aldrig allt vad hon vill göra. Men det gör henne också till ett litet underverk som man aldrig tröttnar på.

Exempel: I en kontakt vid golvet i morfars hus sitter en manick. Den ställer in den melodi som spelas när man ringer på dörrklockan. Morfar kommer på en idé. Trycker på knappen så att melodin spelas upp. Det är kul. Det dansas till melodin. Trycks det en gång till kommer en ny melodi. Nästa gång ytterligare en. Det dansas till varje melodi. Men tryckandet på knappen är ändå det roligaste. Då händer det något. Därför vill den lilla trycka själv. När inte det egna pekfingeret räcker till och hamnar fel måste morfar, pappa, morbror och andra i närheten hjälpa till. Att melodierna spelas är inte längre det viktiga. Det inflytande som hon kan utöva, och som gör att de spelas, är nu det viktiga.

Samvaron leder mig in på tankar om språk och beteende. Vad krävs. Uppfostran med straff och belöning och yttre styrning eller är det fråga om kommunikation? Vad kan språket användas till och hur kan det användas? För att indoktrinera och ta makten eller för att kommunicera?

SAMARBETSDYNAMIK AB

Ölsdalen 134, 693 91 Degerfors, telefon 0586 726 126, 070 590 94 30

Email: bengt-ake.wennberg@samarbetsdynamik.se

<http://www.samarbetsdynamik.se>

När datorn en gång uppfanns föreställde man sig att datorn kunde härma hur den mänskliga hjärnan arbetade. De föreställningar som då fanns om hjärnan gjorde att datorn konstruerades så som man gjorde – med program, baserade på olika programspråk, som bestämde vad roboten skulle göra. Synen på människan och den mänskliga hjärnan som styrd av språket och sådana ”program” fanns alltså redan före framväxten av datorer och robotar.

Något förenklat kan man uttrycka denna föreställning så, att man trodde att människor kunde ”uppfostras” att handla på ett visst sätt genom att man indoktrinerade dem med olika ”program”. Men också omvänt att införandet av olika strukturer och program skulle, eller kunde, medföra att människor som gjordes beroende av dem skulle anpassa sig och agera efter dess logik – precis som en robot.

Denna syn på-hur språk och strukturer påverkar människors agerande har skapat en idé om den ”rationella offentligheten”. Enligt denna idé skulle den intellektuella eliten med språkets hjälp kunna formulera en samling ”sanningar” – av samma typ som finns inom naturvetenskapen och tekniken – som just genom att de var sanna och moraliskt riktiga borde dominera alla människors agerande och samverkan sinsemellan. Det är alltså idén om den rationella offentligheten som många i dagens eliter verkar ansluta sig till när de uttalar sig eller samtalar offentligt. Den dominerar hela mediavärlden.

Exemplet med mitt barnbarnsbarn visar att det numera bör resas ett berättigat tvivel på denna idé. Uppfattningar som presenteras, hur välgrundade de än är, kan inte vara objektiva i meningen att de skulle kunna styra alla individers vilja och handlande i de olika enskilda situationer individerna hamnar i. Människor i vår tid vill utifrån sig själva påverka sin värld. Det går i vår tid inte att bortse från denna vilja. Därmed skapas en komplexitet i all mänsklig samverkan som man tidigare inte behövt fästa så stort avseende vid.

Denna framväxande komplexitet gör den tidigare tanken på en enhetlig rationell offentlighet orealistisk. En gemensam och allomfattande förståelse för vad som borde gälla för var och en i varje enskilt fall kan inte växa fram. Samspelet mellan oss måste istället bygga på en kommunikation där man i den aktuella situationen först prövar sig fram för att förstå vad som kan bli till, för att sedan klargöra förutsättningarna för det som behöver göras och först därefter gemensamt ordnar situationen så att den kan hanteras.

Den gömda och glömda faktorn i ekvationen är således att språket *inte bara* är till för att ge oss sanningar om hur världen är och hur vi bör agera i den. Språket är också till för att göra det möjligt för oss att kommunicera våra intentioner, våra föreställningar och våra känslor till varandra inför den kontext och de situationer vi gemensamt möter. Språket och språkbruket gör det således möjligt för oss att på basen av vår kommunikation gemensamt skapa vår värld. Språket vi behöver finns inte från början. Det växer fram i samspelet.

Visst finns det sanningar. Men ingen situation är som den alltid varit. Människans vilja, intention och föreställningar om världen skapas i stunden. Och stunden förändras genom denna skapelseakt. Människans intentioner och föreställningar riktar sig både framåt och bakåt i tiden. Vad varje människa vet är beständigt genom att det bygger på tidigare erfarenheter och samtal men det är också flyktigt och föränderligt genom att vetandet påverkas av situationen, agerandet hos andra som är inblandade och av samtalen med dem.

Ingen enskild människa eller person kan därför äga "sanningen" om det vi gemensamt är med om. Viljan, intentionen och föreställningarna om världen skiljer sig åt hos var och en oss. Men trots dessa skillnader mellan oss behöver vi uppleva att det samspel som skapas är tillräckligt tillfredsställande för att knyta oss samman under den tid vi har ihop.

Vägen framåt är därför att under processens gång skapa ett sådant språk och sådana samtal som gör de olika individernas intentioner begripliga och synliga för varandra så att vi gemensamt kan skapa de samverkansmönster som krävs för att knyta våra intentioner samman. När vi väl märker att det fungerar så kan vi göra som mitt barnbarnsbarn. Vi kan sluta att skrika. Vad sådana samtal kan handla om, hur de kan läggas upp, vad som blir svårigheterna och hur hindren kan överbryggas skall jag återkomma till i kommande bloggar.